

שבעים מתוך שבעות הרבה

במוצאי הכפר מינונו מותפתלת דרך עפר לתוך עבדיהער. בקיץ רועים נעים ביער זה עדרי מרות. בשתיו, באים לכאן בני הכפר, למרות עצים לקראת החורף הטמטמט ובא. בחורף — עת השלג יכסה את הכל בלובנו — ישרור שקט מסיבי, רק לעתים, יביאו לכאן הצידים, לצוד ארנבות ושועלים, וחיש יחורו לביתם הכפרי החם. מעטים בלבד ידעו כי בתוך אותו יער, בין עצי אורן ולבנה, מתרחשות פרשיות חיים טרניות של בני אדם סוכיגורל ואכולירעב, המסתתרים במחילות עפר בנשם ובכפור, הנאבקים על חייהם ומצפים למוות, כי יבוא וינאלם. מעטים מהם, עודם מאמינים כי הדי התותחים ההולכים וקרבים מהמזרח, יביאו להם הצלתם ויחזירו להם את צלם האדם שאבד להם בדרכי פולין האבלות. אכן, לא ארכו העניים, יד המרצחים מצאה אותם גם ביער זה. כבהמות בבית מטבחיים נקראו כמעט כולם. חיות היער ליקקו דם, ועצמותיהם מזורות שם עד היום הזה...

...הסתיו פקד את היער, בו חיינו אנו, משפחה יהודית שכללה את הנרי, שתי אחיות אמי, אחי הצעיר מסני בשנתיים ואנוכי. אמנם לעתים קרובות, נמצאו כאן יהודים נוספים, אך לנו הוא שימש בית מאו ברחבו סן הגיטו. לפני שנה וחצי... החורף קרב ובא. הלילות נעשו קרירים יותר ויותר. לא עוד נפשוט בלילות אל שדות הכפר, לאסוף תפוחי-אדמה וירקות אחרים כדי להחיות נפש רעבה. לא עוד אפשר יהיה למצוא מחסה מתחת לעצי היער בלילות. הגשמים החלו לרדת, ולא אחת היינו מתעוררים בבוקר, כשאנו שכובים בתוך שלוליות של סים ומגואלים בכוך. אף עצים למדורה קשה היה להשיג בעונה זו.

בחדש ספטמבר החלטנו לחפור בונקר בתוך היער, עלימנת שנוכל לעבור את החורף ביתר קלות. אך מי יבנה את הבונקר? אבי היה תגבר היחידי שהיה מסוגל לעבוד עבודה פיזית. אני ואחי היינו ילדים רכים בשנים, ואמי ושתי אחותיה — לא עמד בהם כוחם הפיזי לחפור. נוסף לכך, לא היו בידינו כלים מתאימים לעבודה זו. החלטתנו היתה נחושה, לא עמדה בפנינו ברירה אחרת.

זכורני, ישבנו ביער סביב למדורה. מעל לאש תלוי היה סיר קטן, שמתוכו עלו אדים. אבי, היה יושב נשען על גזע עץ, כשהוא מנלף באולרו כף מעץ. לפתע, הופיע אחי הקטן מתוך השיחים, והביא עמו ערימת זרדים למדורה, וכמה פטריות שמצא בדרך. עודנו משוחחים, והנה הציע אבי:

— אפשר ונתפור בונקר, כדי שנוכל להחזיק מעמד גם בחורף?

ומבלי לקבל תשובה, פרש מיד תכנית שלימה. כיצד נחפור ובמה נחפור, וכיצד נרשד את הקירות ואיך נבעיר אש בתוך הבונקר, ונבשל כאוות נפשנו.

— ומנין ניקח את הגרזן? שאלה אחותה של אמי, רחל.

אמי פרצה בבכי. לא שמנו לכך לב. היות ואמי הירבתה לבכות מדי יום, אנו, אחי ואנוכי, שמחנו דווקא לחפור בונקר, כינתיים, ניגשנו ל"אכול". הסיר עבר מפה לפה. שתינו

מים רתוחים אשר צפו בהם כמה פטריות. אבי חיטט בין גחלי המדורה והוציא כמה תפוחי-אדמה קלויים. כל אחד קיבל שני תפוחי-אדמה, ובזאת הסתכמה הארוחה. חשמש התקרבה לפאתי מערב. עוד מעט והערב ירד, והלילה ישתלט על היער. התכוננו לשינה. ארזנו את הסיר הקטן ואת שתי כפות העץ, לקחנו עמנו את סלעי תפוחי-האדמה שאספנו בלילות הקיץ, וחלכנו לחפש לנו מקום לינה. התרחקנו מהמדורה מרחק של קילור מסר, כך נהגנו מדי לילה. חששנו שמא מישחו יבחינו בעשן המדורה במשך היום, ולכן לא רצינו להימצא באותו מקום במשך הלילה. כך נהגנו במשך כל לילות האביב והקיץ. שכבנו לישון מתחת לעצי היער. בדרך כלל, כרתנו ענפים רכים, אשר שימשו לנו כמצע. לא היה לנו במה להתכסות. ובאחד הלילות, חדרנו אבי ואנוכי, לתוך אחת החצרות בכפר פוגינור, וננבנו מתוכה את גרון קטן, שני משורים, מלה. גפרורים כמה שקים ושלוש ככרות לחם.

למחרת בבוקר, התחלנו לחפור את הבונקר שלנו. ראשית, חפרנו בור בעומק של 2 מטרים ובגודל של 3.50×2.50 . התפירה והתקדמה באיטיות רבה. עמדה לרשותנו רק את אחת. אבי עבד רוב שעות היום ואנו, הקטנים, היינו מחליפים אותו למנוחה קצרה. כעבור חודש ימים היה הבור מוכן. רעתה נחפורו בעיות ראשונות. לא ידענו מה לעשות עם האדמה החפורה. אסור היה להשאירה בקירבת הבונקר. נאלצנו לסלק אותה מרחק רב משם. היה בכך קושי רב ביותר. בו בזמן שהאדמה העליונה היתה בצבע אפור-שחור, היתה האדמה בשיכבה התחתונה בצבע חום. אדמת חול, ולו פזרנו מהאדמה הזו בעת ההעברה, היינו מסגירים את עצמנו. לא היתה כל ברירה. נרתמנו כולנו לעבודה. השתמשנו בשקים ובבגדינו הכלויים. אנו הקטנים, מלאנו באדמה, אפילו את המנפיים של אבא. וכך היינו מעבירים את האדמה מרחק של כמה מאות מטרים, אל בור גדול שמצאנו שם.

היתה זו עבודה נמלים מפרכת. עמדנו לכסות את הבונקר בקורות עצים עבות. שתי וערב. רצינו לכרות עצים עבים. אך לא היו בידנו הכלים המתאימים. שני המשורים הקטנים, נשברו כבר ביום הראשון לעבודה. לא היתה ברירה אלא לכרות את העצים בגרון הקטן. כל עץ העסיק אותנו במשך כמה ימים, והיה עלינו לכרות עצים רבים ככל האפשר. עבודתנו התקדמה לאט. כאשר היו בידנו כל העצים הדרושים, ניגשנו לכסות את הבונקר. הנתנו קורות לאורך ולרוחב, על הקורות הנתנו ענפים, ואת כל אלה, כיסינו באדמה. השארנו פתח בגודל של 60 ס"מ לכניסה וליציאה. באחד הלילות, חדרנו אל אחת הגרנות, והוצאנו כמה חבילות קש. גם פה היה עלינו לחיזוק שלא להשאיר עקבות. בקש זה ריפדנו את קירות הבונקר, ועליו מתחנו שקים. כן עשינו בריצפת הבונקר. התקנו לעצמנו מקום מרופד לשכב עליו. ובקצה הבונקר השארנו מקום קטן להקמת כיורים. יישרנו את הקרקע על פני הבונקר, והעברנו אליה כמה שיחים אשר המשיכו לגדול ולצמוח. שיה אחד גדול צמח ממש על פתח הבונקר.

לאחר חדשים של עמל נמלים, מוכן היה מעוננו החדש — הבונקר. הוא היה מרווח מכפנים. אפשר היה לשכב בנוחיות, ואנו הקטנים, יכולנו לעמוד מלוא קומתנו. אבי התקין כיורים עם ארובה עשויה פח. אשר בלטה ב-20 ס"מ מעל פני הבונקר. ביום יכולנו לפרק את הארובה, גם כלים לבישול נבנו במשך הזמן. היתה לנו מטבח לתפארת.

שבועיים מתוך שבועות הרבה

הרגשת סיפוק וגאווה מילאה את חיינו האוטלילים. כאשר עם גמר בניית הבונקר, הפכנו לאנשים שיש להם קורת גג מעל לראשם.

קיצה של קבוצת הפרטיזנים

בימים האחרונים של חודש אוקטובר, ואנו מתגוררים כבר בבונקר הכלתריגמור, הגיע אלינו לפתע שמעון, אחד הבחורים של קבוצת הפרטיזנים היהודים שהיתה משוטטת ביער, ועל שכמו שהי מכוונת ירידה. הרמיל עם תחמושת, ובחגורתו בלטו שני אקדחים. בגדיו היו רטובים ובעיניו סבט מור. הוא היה עייף ביותר, אבי נעור ראשון, והתחיל לשוחח איתו בלחש. כולנו התעוררנו. אנו הקטנים, מצאנו ענין בכלי הנשק המבריקים. שמחנו מאוד ואף צחקנו רבות. ברוב המימוחנה, שאלנוהו על טיב הנשק, כיצד הוא יורה וכמה גרסנים הרג. הוא השיב לנו תשובות אדיבות. לפתע שאלה אותו אמי:

— היכן יתר הבחורים?

שמעון נבון לרגע ואח"כ התחיל לספר על פעולות הקבוצה. הוא דיבר בשטף, סיפר כיצד הצליחו להרוג כמה פולנים צוררי היהודים, ושמעתה לא יעזו עוד לפגוע ביהודים. הוא סיפר, שמעבר לגור וואפיש התארגנה קבוצת פרטיזנים יהודית נוספת מצוידת בנשק טוב, ושסחר בלילה. הם יבואו ליער שלנו וישוהו בו תקופה סמושכת. כמור כן, סיפר על הפעולה המוצלחת שנערכה הלילה בשדה התעופה הגרמני Uet, ואשו כתוצאה ממנה, נלקח שלל רב — נשק ותחמושת, והגרסנים סבלו אבידות רבות, פצועים והרוגים.

לשאלת אמי, היכן יתר הבחורים, סירב לענות,

סיפורי של שמעון היה חלק מדי, ועל כן עורר חשדות. הסתכלנו באבא, בפניו ניכרו אותות עצבנות והתרגשות. כנראה ניחש את האמת האכזרית, על אשר התרחש בלילה הקודם...

למחרת עזב אותנו שמעון, בנטלו עמו נשק, ופנה בכיוון בלתי ידוע. עוד באותו לילה, ביקרו אצלנו שני יהודים, וסיפורי שפולנים חפסו את שמעון באמצע היום, כשהוא יורה באקדחיו אל תוך הבית בו התגורר הפולני שהיה אחראי לתיאום הפעולה הפרטיזנית בין הקבוצות השונות. שפעלו משני עברי הנהר. שמעון רצה לנקום בפולני זה, על מה ולמה לא ידענו.

חלפו ימים מספר, הפרטיזנים היהודים לא באו ליער שלנו, כפי שהבטיחנו שמעון. חשבנו שיגיעו תוך הימים הקרובים. הופעתו של שמעון היתה ונשארה בגדר תעלומה. אבי גילה סימני דאגה, אך המשכנו בשלנו. הבונקר שימש לנו מחסה טוב בפני השלג הראשון והכפור.

ציפינו בקוצר רוח לקבוצת הפרטיזנים היהודים, אך הם לא הגיעו, לא למחרת, לא כעבור שבוע ואף לא כעבור חודש. ואכן, חששוחנו נתאמתו. הקבוצה היהודית מצאה מותה בנסיבות טרגיות ביותר.

לא נותרה לאבא כל ברירה. הוא נאלץ לספר לנו את כל פרטי הפרטים של אותו אסון מדוע.

וכך סיפר:

הקבוצה היהודית, קיבלה פקודה לעבור את הנהר Wieprz (ויאפּש), להתקשר עם קבוצת פרטיזנים פולנים, ויחד להתקיף ולחבל בשדה התעופה הגרמני Uteż. ליהודים היו 4 מקלעים, ולפולנים לא היה כלל נשק אוטומטי. ברור איפוא, שעל הקבוצה היהודית הוטל הסקיד מכריע בפעולה זו.

בשעה 9.00 בערב, הגיעה הקבוצה היהודית לקצהו של כפר אחד, מקום התיערבות להתקפה. הבחורים היהודים לא שיערו כלל, את המזימה שחרשו עליהם, "ידידיהם" הפולנים, לאחר לחיצות ידיים חמות, ולאחר מנוחה קצרה, הציע מפקד הקבוצה הפולנית להיערך לקרב בצמדים — שניים שניים. בכל צמד יהיה אחד פולני ואחד יהודי, התעצה נתקבלה כהגיונית מאחר שהיהודים לא היטיבו להכיר את הדרכים ולא ידעו את דרכי הנסיגה כתום הקרב.

שעת האפס נקבעה ל-10.00. עד לשדה התעופה מהלך של כשעתיים, הצמדים יצאו לדרך, ברוחמים של שני מטרים. לאחר הליכה של מחצית השעה, נשמעה לפתע שריקה חדה ולאחר מכן, יריות סכל עבר. מארב גרמני? שמעון נפל על הקרקע כשהוא חס כאב חד באזנו השמאלית. אכן, כדור מאקדח פילח את אזנו. בנופלו, עוד הספיק להבחין בפולני, בן זוגו לקרב, העומד לידו כשהוא טכנים את אקדחו לתוך הגרתיק. מעתה, התרחש הכל במהירות.

כשהרים שמעון את עיניו, ראה כיצד הפולנים מתרכזים סביב אחד ההרוגים, והם מתדיינים. שמעון הבין מיד את מדיניותם. הסתבר לו שהם תוכננו להרוג את היהודים ולפרוק מהם את נשקם הטוב. שמעון תיאר לעצמו שכל חבריו מתבוססים בדמם פה, באמצע הדרך.

הוא תפס את המקלע שהיה טעון, ופתח באש שוטפת. לעבר הפולנים המרצחים. הוא רוקן מחסנית אחר מחסנית, וירה ללא הרף, איש מהם לא שרד בחיים. היתר נמלטו על נפשם.

הוא חדל לירות. שקט השתרר בכל. קם מריבצו ונע לעבר ערימת גופות הפולנים. עדיין היה המום, וטרם תפס את גודל האסון שקרה. אזנו השמאלית זבת דם וכל בכדיו גואלו ברמה, אך הוא לא נתן לבו לכך. סביבו היו מוטלות גופותיהם של ההרוגים, חבריו לנשק.

לפתע, שמעה אזנו אנקת כאב ובכי חרישי. שמעון סב לעבר הקול, וראה את חברו נתק. מוטל פצוע. כל בטנו מרוטשת ובני מעיו שפכים תחוצה. עיניו היו פקוחות והוא נחר בקול חרישי אך מלא זעם:

— שמעון נעם נקמה, נעם נקמה!!! (קה נקמה) ולא יסף.

שמעון הפשיטה, ניסה להחזיר את בני־מעיו אל תוך בטנו השסועה. עבר במהירות על־פני גוויות חבריו על מנת להיסדר מהם לעולמים. העמים על גבו תרמילי תחמושת. שני מקלעים. שני אקדחים. ואף את נתק נשא על כתפיו וחזר אל הכפר, ממנו יצאו לפני שעת קלה.

בהגיעו אל הבית, שבו נערכו לפעולה, היה מגואל בדם ומכוסה בזיעה קרה. לתמוהו הרב, לא מצא בבית כל נפש חיה. השכיב את נתק על המיטה וסר אל הבית הסמוך, אך גם בו לא מצא נפש חיה. הוא הבין כי הפולנים נמלטו על נפשם בחששם לחייהם.

שבועיים מתוך שבועות הרבה

סר לאורוזה, רתם את הסוס היחיד שהיה בה לעגלה. העמים כמה תבילות קש עליהם השכיב את נתק, ונסע אל עבר הנהר. נתק גורע בדרך, כשבגירמיו שפוכים על הקש. שמעון דפק על דלת הבקתה. דייג פולני פתח לו את הדלת. שמעון סיפר לו את כל קורותיו וביקשו לקבור את נתק על שפת הנהר. לאחר שהדייג הבטיחו לקבור את נתק, הצניק לו סכום כסף, ביקש בגדים נקיים, קיבלם, החליף בגדיו המגואלים ובדוגית קטנה העביר הדייג את שמעון אל צידו השני של הנהר. שמעון הגיע לצד השני כשהוא עייף, רטוב ומזועזע עד לעומק נפשו. כעבור שעה קלה היה אצלנו...

אבא נתפס ע"י הגרמנים

מותם של הפרטיזנים היהודים גרם ליארש גדול בתוכנו. חשנו את עצמנו נטולי הגנה, והחרף בעיצומו, הרעב והכפור הציקו לא במעט והשלג היה כבד. אסור היה לצאת מתוך הבונקר, כדי לא להשאיר עקבות בשלג תוך, אך מה לא יעשה אדם שלא לגזע ברעב? אכן, מדי פעם יצאנו החוצה וגנבנו סטרתפי האיכרים מכל הבא ליד. בעיקר היינו עושים זאת בלילות, כשהשלג היורד מטשטש את עקבותינו.

כך עברו עלינו כשלושה חודשים, כשהקור והרעב עושים בנו שמות. אפילו הכיריים שהתקין אבי, היו כמעט ללא שימוש.

...באותם ימים שמענו לראשונה, ממרחק של קילומטרים, יריות, היריות נשמעו תמיד מאותו כיוון, בימים ואף לפעמים בלילות. במשך הזמן גודע לנו כי במרחק של 5–6 קילר מטרים מהבונקר שלנו, מקום שם חוצה כביש את היער, נערכו אימונים אנטי אוויריים של הצבא הגרמני.

הגרמנים פחדו להיכנס אל הוך היער שמא יתקלו בפרטיזנים, הם הסתפקו ביריות, אפ"כ חששנו מקירבתם, אך לא חיתת לנו כל ברירה, לא היה לנו כל מקום אחר בעולם מילה להסתתר בו, ולכן נשארו בבונקר ובמשך הזמן הסתגלנו ליריות, עד שלא הסילו עלינו מוראם.

ב־10 בפברואר, ביום חורף אחד, יצאנו אבי, אחי ואנוכי לקרשש עצים.

השעה חיתה בין 8.00 ל־9.00 בבוקר. הבקענו לנו דרך יציאה מהבונקר ועלינו למעלה. משהתרחקנו מרחק של כ־30–40 מטרים מהבונקר ניצבו בפנינו שני חיילים גרמניים, היינו בה קרובים אליהם, עד כי יכולנו להבחין בכל פרט. האחד היה חמוש ברובה, ואילו השני נשא חרב קצרה. היינו המומים לשניה, ואחר כך ניסינו להימלט. נסנו בכיוון המוגד לבונקר. נורו אחרינו שתי יריות. רצנו כרבע שעה, ואולי יותר, עד שראינו עצמנו בטוחים מסכנה, ואז התחבקנו והתנשקנו והמשכנו ללכת בצעד מהיר.

חלפו עוד כ־20 דקות, ושוב שמענו קול יריה מקרוב. כאשר הפנינו ראשנו לאחור, ראינו שוב אותם שני גרמנים, אשר עלו כנראת על עקבותינו, שהותרנו בשלג. התחלנו לברוח. נתפזרנו לכיוונים שונים, ושוב יריות. אחי ואבי נעלמו מעיני ואנוכי המשכתי לרוץ בלי הפסק. רצתי למעלה משעה, עד שאפסו כוחותי, ואחר כך המשכתי ללכת בצעד איטי. לא ידעתי את הכיוון. מסביב שרר שקט. הלכתי שעות מספר. הלכתי ובכיתי. חששתי לאחי ולאבי. חשתי עצמי בודד בעולם הקר והקפוא העטוי שלג, מיוחד ורעב.

לאחר מנוחה קצרה, המשכתי בדרכי, הלכתי זמן רב, בינתיים ירד הערב, איבדתי את הדרך אל הבונקר, סברתי שכולם נהרגו בבונקר, אפלה אפסה את היקום, דמעות ניגרו מעיני, לא ידעתי מה אעשה, מסיפורים ידעתי, שהמוות הקל ביותר הוא לקפוא בקור, אכן, ביקשתי נפשי למות, לא ראיתי טעם ואפשרות להמשיך ולהיות.

נעצרתי ליד אחד העצים התהרתי אגב בכי חנוק, על מצבי, לפתע, שמעתי רישורש בין העצים, נבהלתי, במהירות שלפתי סכין ארוכה שהייתה עמי בקביעות במגפיי, והייתי נכון לכל, הקשבתי בדריכות, אך לא שמעתי מאומה, כאשר התחלתי שוב לצעוד, הגיע לאוזני שוב אותו רישורש, עצרתי כשנשימתי נעצרת מרוב אימה, שוב השתרר שקט, החלטתי להתקרב לכיוון הרישורש, הסכין בידי ואני מוכן לכל שיקרה, התקדמתי לאט, עתה כבר ברור היה שאת הרישורש השמיע אדם ולא חיה, על אף האפלה, הבחנתי בדמות אדם על רקע השלג הלבן, התקרבתי אליו והוא אלי, עצרתי מפתח ואף הוא נעצר, שוב התקרבנו ונעצרנו, המרחק בינינו התקצר והלך, עד כי רק שיח הפריד בינינו.

התרגשותי ופחדו הגיעו לשיאם, בו ברנע טמש, הבחנתי שזהו אחי, זינקתי עליו במהירות, התחבקנו, התנשקנו ופרצנו בבכי, כך עמדנו שעונים איש על אחיו ובוכים מרה, לכשהתאוששנו, שאלתי מה עם אבא, והוא הרגיעני באמרו שאבא הצליח להימלט מהגרמנים, שמחנו והחלטנו לחפש יחדיו את הדרך חזרה לבונקר, תעינו במשך כל הלילה ורק כאשר הפציע השחר, הסתבר לנו שאיננו רחוקים מהבונקר.

היום האיר, קפואים היינו ורעבים מאוד, מתוך הבונקר בקע קול בכי של נשים, היו אלה אמי ושתי אחיותי, נכנסנו פנימה, התחבקנו והתנשקנו, שאלתה הראשונה של אמא הייתה: — היכן אבא?

בטוחים היינו, כי את אבא נמצא בבונקר, מאחרי, שלפי דברי אחי, הצליח להימלט מידי הגרמנים.

נחברר כי הגרמנים תפסו את אבא, חקרו אותו ולאחר מכן שילחוהו, זאת ראה אחי במו עיניו, כשהסתתר בין ענפי העצים, יותר לא ראה כלום, משום שברח הרחק מאותו מקום, אבל איה אבא? אולי הוא ברח וטרם הגיע אל הבונקר? אולי לקחו אותו הגרמנים לחקירה נוספת? שאלות אלה ניקרו במחנה.

היום חלף במהירות, שלג לא ירד, אך הכפור והרעב הציקו, התהלכנו ביער מבלי תת דעתנו שמה נותר עקבות בשלג, איש מאיתנו לא חשב בלתי אם על מות מהיר, שישים קץ לעינויי הנפש והגוף, בטוחים היינו שאבא לא ישוב עוד לעולם.

בלילה החלטנו, דודתי רחל ואנוכי, לסור אל הכפר הסמוך ולהשיג משהו לאכיל, הנענו אל הכפר, גנבנו מאחד המרתפים לחם, כצל, קותלי חזיר וכד קטן עם שמנת, הפעם לא התחשבנו בכך שאנו מותרים עקבות, אבא לא חזר אל הבונקר גם בלילה זה, ואעפ"כ עמעמנו בלבנו תקווה קלושה שיחזור.

למחרת, תחלטנו לחזור לאותו מקום, שבו ראת אחי כיצד תפסו הגרמנים את אבא, נחברר לנו הכל, הבחנו בשלג בעקבות של שני זוגות נעליים צבאיות מסוררות רווג נעליים אזרחיות, העקבות הוליכו לעבר הכביש, משם שמענו לעתים תכופות קולות יריה, עתה, ברור לנו, שאבא גלקה ע"י הגרמנים, מעתה אפסו כל התקוות, הפכנו לקבוצת אנשים אוסללים ועזובים, אשר המוצא היחיד במצבה, הוא רק המוות.

אנו חולכים אל הגורן

בלילה השלישי, לאחר שאבא נתפס, יצאנו דודתי רחל ואנוכי לכיוון העיירה כדי להתקשר עם היהודים המסתתרים שם בגורן. יצאנו בשעת דימדומים ולאחר הליכה של שעה וחצי, הגענו אל דרך המלך, המוליכה אל העיירה עצמה. לאחר הליכה של למעלה משעתיים, הגענו אל קצה העיירה, וכבר הבחנו בגורן המוכר לנו היטב.

פתאום הבחנו בתוך השלג, בגווייה שהיתה מוטלת ליד השער, השער עצמו היה פתוח לרווחה, נכנסנו אל תוך הגורן, שקט, אין כל סימן חיים. הדלקנו נר, ולעינינו נתגלה מחזה אימים. רצפת הגורן היתה זרועה גזויות של נרצחים המתבוססים בדמם, ביניהם אף ילדים ותינוקות אחת שנולדה בגורן לפני חודשים מספר.

הבינונו שכל היהודים שבגורן, נהרגו, משמע, אפסה כל תקוותנו, לא ידענו מתי ובאילו מסיבות נרצחו, החלטנו להתרחק מהמקום במהירות, היות והשעה היתה לפני חצות, סרנו אל הפולני, בעל הגורן שגר בקירבה, להיוודע משהו על קורות היהודים בגורן ונסיבות מותם, וכן קיווינו להציל מפיו פרטים נוספים על מותו של אבא.

הפולני קיבלנו בסבר פנים יפות, הוא הכירנו עוד מלפני המלחמה, התרשמונו שצר לו על היהודים שנרצחו אולם חשדנו בו, שיד לו בדבר, אשתו וילדיו כבר ישנו במיטותיהם החמות והוא עסק עדיין בקירור היי"ש, שזה עתה סיים לרקות, הוא הציע גם לנו מן היי"ש כדי להתחמם, גם תאכילנו והשקנו עד כי שבענו, ואז סיפר לנו את כל הידוע לו, כן, הוא שמע משהו גם על אבא, השכנים סיפרו לו שראו את זאיונץ (שם משפחתו) מובל ע"י הגרמנים אל הגיסטאפו, לעיר המחוז לובלין, הגרמנים הרביצו לאב מכות רצח, על מנת שיספר משהו שרצו להציל מפיו, אך הוא לא סיפר דבר, ועל כן עיננו, ראו את אבא מובל בתוך טרנטה כשפניו נפוחים ומגואלים בדם.

לאחר מכן, סיפרו לנו הפולנים על נסיבות מותם של היהודים, בליל אמש, הגיעה לפתע המשטרה הפולנית אל הגורן והקיפה אותה, כשהיהודים חשו בסכנה האורבת להם, התקבצו יחד, פרצו בכוח את השער, והחלו לרוץ לכיוון היצר הקרוב, השוטרים הפולנים ירו בהם והרגו את כולם, רובם נהרגו בגורן עוד לפני שהצליחו לפרוץ את השער, השאר נפגעו ע"י צרורות המקלעים במרחק של כמה מאות מטרים מהגורן.

— יהודים יקרים! סיים הפולני את סיפורו באנחה מלאכותית, לשאלתנו, האם הצליח מי מהם להינצל, לא ידע מה להשיב.

כעבור זמן, נודע לנו שכמה יהודים הצליחו בכל זאת להימלט מהגורן, ביניהם אב ובנה, אשר הגיעו אלינו לבונקר כעבור שבוע, כן, נמלטה אשה אחת, לאחר שתקתה כמו ידיה את תינוקה, נמלטו גם אב ובתו, אולם אב זה נפצע באברי המין ומגודל היסורים, התאבד בתליה, אשתו של המתאבד ילדה תינוק בשלג, ומתה עם תינוקה ביער.

עבורנו, רצח היהודים בגורן הייתה סוף פסוק, היינו מיואשים לחלוטין, קודם מותו של אבא, ולאחר מכן, הרצח המחריד של היהודים בגורן.

בינתיים ישבנו אצל הפולני ואכלנו מרק עם לחם, מעבר לדלת ראינו את ילדיו הישנים במיטותיהם החמות, בהם לא קנאנו, אך עינינו צרה היתה בכלב שרביץ במאורתו בשלווח גמורה כל כך.

אכן, מה טוב היה חלקנו לו נולדנו כלבים ולא בני-אנוש אומללים...

אנו זורקים את הלחם

השעה היתה שעת חצות. לפנינו חיו כמה שעות של הליכה בשלג, בכפור ובפחד. הלילה היה ליל ירח בהיר, ואיש מאיתנו לא חשש להשאיר עקבות בשלג, משום שכבר קודם לכן השארנו עקבות רבים שהוליכו מהבונקר אל דרך המלך.

לאמיתו של דבר, היה לבנו קל עלינו. היו עמנו שני ככרות הלחם מתנת הפולני בשביל המשפחה השוואה בבונקר. היה זה מעין פיצוי על הדרך הרבה שעשינו, ועודנו עושים בלילה זה.

צעדנו צעד טהיר כדי להתחמס מעט. עברנו את הגשר ואז הבחנו על רקע השלג הלבן, 2 אנשים מוויינים ברורים הולכים לעומתנו. לא ידענו מה לעשות. לא פעם נפגשנו בגרמנים בתוך העיירה, ולא עלה על דעתנו לברוח. תמיד צעדנו לקראתם. גם עתה, מבלי להתליף מילה, החלטנו ללכת לקראתם. ייתכן שעשינו זאת משום ואדישות שאחזה בנו, כלפי הפוות.

כשהתקרבונו יותר, ראינו שהאנשים מורידים את נשקם, שמענו קישקוש הברזים. ושוב לא היה באפשרותנו לברוח. התקרבונו איפוא עוד יותר אליהם, מלאי מתיחות ופחד, וכשעמדנו במרחק של כ־5 מטר מהם, שמענו קול פקודה בפולנית:

— סטוי! (עמדו!)

צעדנו. הם כיוונו רוביהם. עוד מעט וניהרג פה באמצע הכביש. חשבנו, דאגנו לשלוטת של אטא וליתר בני המשפחה שנשארו בבונקר.

שוב נשמעה קריאה:

— ימינה פנה!

פנינו ימינה במהירות. והפקודות ירדו עלינו בזו אחר זו כשאנו מצייתים להן. לא היתה לנו כל ברירה אחרת. לבותינו פעטו בחזקה מרוב פחד.

ואז נשמעה הפקודה האחרונה:

— Padnij! (ארצה פול).

בו ברגע, מבלי לחשוב, הטחנו את ככרות הלחם בפרצופיהם, וקפצנו אל התעלה אשר בצד הדרך. שתי יריות נורו לעברנו ואנו קפצנו אל תוך היער. ניצלנו את תוסן הקצר שבין טעינת הרובים והיריות.

כשהיינו כבר מרוחקים כמה מאות מטרים בתוך היער, שכבנו לנח. שני הפולנים המשיכו לירות עוד מספר יריות אל תוך היער ואחר שמענו אותם מולכים בירכתי היער. הם לא ניסו להיכנס אל תוכו. היינו עייפים מאוד וזיעה קרה כיסתה את גופנו. ישבנו על השלג. ששנים על גזעו של עץ ולבנו דואב על שני ככרות הלחם. במזרח תחל להפציע השחר. הבוקר בא ואנו נרדמנו על השלג...

כשפקחנו את עינינו, ראינו לנגדנו כלב גדול, אשר מגעו עורר אותנו. השמש כבר עמדה במרום השמים. הסתבר לנו שישנו שתיים ואולי יותר. התפלאנו שלא קפאנו בכפור הנדול.

לימים, קיללנו אותו כלב שעוררנו משנתנו וע"י כך מצע את מותנו, אשר היה בא לנו בצורה כה פשוטה. תוך שינה עמוקה.

יהודה ובנו באים לבונקר

לאחר הליכה של שעה הגענו אל הבונקר. פה חיכו לנו בקוצר רוח. חשבו כי שוב לא נחזור לעולם. סיפרנו להם את כל קורותינו ושכחנו לנוח. עתה נזכרנו בשתי ככרות הלחם. הרעב הציק לנו מאוד. ישכנו ורעדנו מקור. ניסינו להעלות אש בכיריים. ביובנו את אחריני הגפרורים שהיו עמנו אך לא הצלחנו להדליק את העצים הרטובים. אמי בכתה ונאנחה בלי הרף. כמנגינת אבל שליוותה אותנו ביום ובליל. אחי שכב קרוע עם חוס גבוה ואמי ירבה לידו בוכית כשפנית ורגליה בצקים כתוצאה מהרעב.

לא סיפרנו את קורות היהודים בגורן. וגורלם אף לא ענין איש. עתה ידענו שלא נחזיק מעמד. מותו של אבא פער בלבותינו פצע אשר לא יגליד לעולם. הרעב הציק והכפור היה ללא נשוא (כ־30 מעלות מתחת לאפס). הבונקר פרוץ היה לכל רוח. ובנקל אפשר היה להגיע אליו לפי העקבות שהותירו אחרינו בשלג. חיכינו למוות שיבוא ויגאלנו. כך עברו עלינו כ־10 ימים.

ב־23 בפברואר (1944), הגיעו אלינו יהודה ובנו הצעיר, אשר הצליחו להימלט מהגורן. שמחתנו היתה גדולה. ומה עוד, שהביאו עמם גם תפוחי־אדמה אשר גנבו בלילה הקודם. הם סיפרו, כמובן, על הירצחם של היהודים בגורן. דבר שעד עכשיו נמנענו מלספר עליו. הם גם שמעו על האסון שפקד אותנו. תפיסתו של אבא ע"י הגרמנים.

בואם של יהודה ובנו הפיח בנו רוח חיים חדשה. על אף שיהודה היה כבר כגיל של למעלה מ־40 הרי בכל זאת היה גבר. שמחנו מאוד כאשר הסכימו להישאר אצלנו בבונקר ולחיות עמנו. הלילה חלף, ואנו טרם שכחנו לישון. הבערנו אש בכיריים וקלינו לכל אחד שני תפוחי־אדמה. שוב חיממנו מים. פיסטנו על דא ועל הא. אמי נאנחה ובכתה שוב. כאילו חשה באסון העתיד לבוא.

לא תיארו לעצמנו, כי זו לנו הפעם האחרונה לשבת יהדי. לא שערנו שזו ארוחתנו האחרונה בבונקר.

נפצתי בידי הגרמנים

למחרת, ה־24 בפברואר, (אם אינני טועה, היה זה יום שישי) קמנו בבוקר כרגיל. היה זה יום חורף נאה. שמש ורחה וחיממה מעט את גופותינו. שלג לא ירד, ועקבותינו שהותירו לפני כחמישה ימים, נשארו לא מכוסים. התכוננו להכין משהו לאכול. יהודה הציע:

— ושמה נעשה לביבוח?

הרעיון התקבל על דעת כולם. אמנם שסן לא היה לנו, אך נותרו בידינו עצים לבערה. גם פומפיה היתה לנו (אבא עוד הספיק להכינה ספח אשר נעשו בו חורים במסמר). התחלנו לקלוף את תפוחי־האדמה ואמא יצאה להביא מים מן המעיין. עד מהרה חזרה, ובידה דלי מלא מים.

לפתע, שמענו קול צעדים כבדים, הקרבים ובאים. רטט אחז בנו. חשנו כולנו באסון הקרב. וזאת לדעת: בבונקר מיטיבים לשמוע את הצעדים במהירות יתר, ואף להבחין אם צעדים אלה מוכרים, אם לאו. הצעדים לא היו מוכרים לנו כלל. הם נשמעו כבדים ביותר, כצעדי חיילים גרמנים.

אכן, לא טעינו. היו אלה גרמנים שעלו על עקבותינו בשלג. מעתה, התרחש הכל במהירות מסחררת.

אמי היתה הראשונה שניגשה אל הפתח ופתחה אותו. היא הבחינה בשני גרמנים במרחק של צעדים מספר מן הבונקר. בו ברגע נשמע קול יריה. הכדור פגע בידה ופצעה. היא הרימה קול צעקה באידיש:

— ראטעוועט זיך, די דייטשן זענען דא! (הצילו עצמכם, הגרמנים באו!). היא התחילה לרוץ בכיוון בלתי ידוע. הגרמנים נסוגו לאחור. הם פחדו כנראה שמא יש בידינו נשק. הוציקו עזרה ועד מהרה היה הבונקר מוקף עשרות גרמנים. עד שהגיעה התגבורה, הצלחנו לצאת מהבונקר. הראשונים, ונקו יורה ובנו, אחריהם אחי הקסן ודודתי רחל, אחריהם דודתי השניה, ואנוכי הייתי האחרון. כשיצאתי מהבונקר זרקתי מעלי את המעיל הכבד, והתחלתי לרוץ במהירות. שמעתי מאחורי קולות יריה מרובים ומקלעים. הכדורים שרקו סביבי. הפניתי את ראשי וראיתי עשרות גרמנים ואוקראינים רודפים אחרי. הבהנת בין העצים, באמא, שרצה גם היא. דם ניגר מידה והיא צועקת ובוכה: „איפה בני? אוי לי ואבוי“

המשכתי לרוץ עד שהגעתי לקרחת-יער קטנה. החשתי את ריצתי, כדי לעבור במהירות את החלקה החשופה. ידעתי שאני גלוי לעשרות כדורי מוות. המתעופפים לכל עבר. הגרמנים רצו אחרי וקראו קריאות הידה, עד כי נדמה היה לי שאלפי גרמנים כבשו את היער. הגיעו לאוני קולות נפץ של רימונים ואני רץ ורץ. כבר קרוב הייתי לסופת של קרחת היער, ופתאום נפלתי. רגלי הימנית מעדה. באותו רגע לא ידעתי כי כדור פגע ברגלי. לא חשתי כל כאב. רק נדמה היה לי כי רגלי נעשתה כבדה ביותר, כאילו קשרו אליה אבן כבדה.

המרחק בין המקום בו נפלתי לבין העצים הראשונים היה פחות מחמישה מטרים. נפלתי על בטני ומשהתהפכתי, כבר צמדו מעלי הרבה גרמנים שלוחי אקדחים. ואני שוכב על השלג ובוכה.

— קום, חזיר מקולל!

צעקתי בפולנית, ללא כל טעם ותגית:

— Ratućie, ja jestem raniony! (הצילו, אני פצוע!)

מתחבבת נוגות הציפו אותי, ספרתי את השניות האחרונות של חיי הצעירים. בטוח הייתי שעוד מעט יירו בי ובכך אסיים את חיי.

בכיתי מרה. בכיתי בשקט. היה זה מעין הספר על עצמי.

אחד הגרמנים, כנראה ספקדס, פקד:

— הוא ימות בין כך ובין כך, מהרו לתפוס את יתר היהודים, הכלבים!

כהרף עין, נתפזרו הגרמנים. נשאיתי מיטל בודד על השלג. ניסיתי לזחול אך ללא כל תועלת. רגלי היתה כה כבדה שלא עלה בידי לגרוד אותה. ניסיתי שוב, זיעת קרה כיסתה אותי, אך לא הצלחתי לזוז מהמקום. התחלתי לבכות בקול רם, אולם מרוב רעש, לא שמעתי את עצמי. חזרתי על נסיוני שוב ושוב. עד שהצלחתי לזוז קמעה. התקדמתי לאט לאט, כשאני גורר את רגלי הפצועה. לא חששתי להשאיר עקבות. כי כל השמח סביבי היה רמוס בנעלי הרוצחים הגרמנים. לאחר מאמץ רב, הגעתי אל השיח הראשון אשר צמח על תל קטן. נכנסתי אל תוך השיח וישבתי בתוכו. הכנסתי את ידי לתוך מכנסי והוצאתיה מגואלת בדם מעורב בכינים לרוב, עתה הבינחתי שהנני פצוע.

שבועיים מתוך שבועות הרבה

רק עברו דקות מספר, והגרמנים חזרו ובאו תוך צעקות וקללות. הם חיפשו מסביב. ראיתי אותם מבעד לענפי השיח. הם עברו ליד, במרחק של מטר אחד בלבד, אולם לא גילו אותי. חששתי שמא יסרקו את השטח בקפדנות ואז ימצאוני ויהרגוני.

ישבתי ובכיתי בשקט. בחלל האוויר הדהדו יריות והתפוצצויות של רימוני יד. חשבתי על גורלי המר, על אבי שניספה ועל יתר בני משפחתי ופתאום הגיעו לאוני קולות. מלים באידיש. היתה זו אמא, שנתפסה ע"י גרמני, הצצתי מבעד לענפים וראיתייה בוכה. ידה נוטפת דם והיא ממלמלת:

— וו זענען מיינע קינדער... ס'איז מיר קאלט... וו זענען מיינע קינדער...? (איפה ילדי, קר לי).

עצמתי את עיני כדי לא לראותה. לא יכולתי להסתכל. פרצתי שוב בבכי. ידעתי שאין טעם לחיות ללא אבא ואמא.

בו ברגע, נשמעה דשיקה עמומה סמוך מאוד לשיח בו ישבתי. כאילו הלכו באיזה כלי כהה. מיד לאחר הדפיקה נשמעה יריה באוויר. הצצתי מבעד לענפי השיח וראיתי את אמא נוטלת על השלג, מתבוססת בדמה.

הגרמני התרחק לאחר ש"נצח" בקרב עם אשת אומללה. חסרת מגן זו, חבל היה לו להרוג אותה ע"י כדור. זהו מות קל מדי בשביל יהודי. הוא הרג אותה בקת הרובה ואחר כך ירה באוויר לאות נצחון.

היה זה מראה מזעזע עד עומק הנפש. בכיתי בקולי קולות ולא איכפת היה לי אם ישמעוני. החלטתי להסגיר את עצמי לידי הגרמנים. סביבי נמס השלג והתערבב בדמי תוב טרגלי הפצצות. לו יכולתי הייתי רץ. כדי שכדור תרעה יפגע בי ויהרגני, פחדתי שמא מחכה לי מות דומה לזה של אמא. ניסיתי לקום על רגלי. סביבי עוד נשמעו קולות יריה. הצלחתי לעמוד בבלי לחוש כאב. התרחקתי מהשיח צעדים מספר ואז התחלתי לרוץ. ולתמהוני הרב, לא נתקלתי בקושי מיוחד. רצתי במהירות, כפי שמעולם לא רצתי עד כה. בדרכי נתקלתי בתלוליות של חול, ועליתי עליהן במתכוון. כדי לשמש מטרה לכדורים, פחדתי ליפול חי בידי הגרמנים. הגעתי בריצתי עד לדרך עפר החוצה את היער. עצמתי רגעי קט. רגלי החלה לכאוב. חשתי בתוך מגפי כי דמי נוטף ומסלא את המגף. פתע הבחנתי בעגלה הנוסעת לכיוון הכפר פוגגוב. העגלה היתה עמוסה בעצים ועליהם ישב איכר זקן. הכרתי את כל איכרי הסביבה. ופניו של אותו איכר היו זרים לי. ביקשתי שיסיעני אל עבר הכפר. הוא הסכים. עליתי על העגלה וישבתי, ואז חשתי עד כמה עייף הנני. חשתי רעב וקור. אך קולות יריה כבר לא שמעתי. שקט השתרר מסביב.

האיכר שאל אותי שאלות שונות, ואני עניתי, אך הבחנתי שהוא כבד"און. כשהתקרבו אל הכפר ראיתי שהאיכרים בורחים ומסתתרים מאחורי תבנים. צעקתי לאיכר, ממש לתוך אזנו, שיעצור. הבנתי חיטב משמעות בריחתם של האיכרים. בדרך עברו ארבע מגורות רחומות לסוסים יפים, ובתוכן ישבו גרמנים מרשימים ברובים ובמקלעים.

הללו היו רוצחי משפחתי. הם השליכו את "עבודתם" החוזרים היו לעיר. רגש של נקמה הציף את כל ישותי. לו אך יכולתי לנקום בהם. לשסעם לגזרם, הייתי עושה זאת... הגרמנים עברו ואנו המשכנו בדרכנו. ירדתי מהעגלה. צולע על רגלי תפוצצה, ניגשתי אל איכר אחד, אשר שנה קודם לכן הייתי רועה את פרותיו. הוא הכיר את אבי. סיפרתי לו שפוצע הנני. הוא קרע מעליו את חולצתו המלוכלכת וחבש את הפצע. הכדור עבר את הרגל ויצא. והחור היה קטן יחסית. סביב הפצע, רחשו כינים. ביקשתי מהאיכר הסוב שיגש

איתי אל היער. רציתי לראות פעם אחרונה את בני משפחתי. סיפרתי לו בין היתר, כי ביער, בתוך הבונקר, טמונות כמה מטבעות זהב, הבטחתי לו שאם יעלה בידי למצאם, אתן לו מטבע אחת. הוא נאות לבקשתי.

רגלי החלה להציק לי יותר ויותר, רעב הייתי וקפוא. כל הדרך בכיתי. לאחר כחצי שעה הגעתי אל הבונקר. סביב הבונקר עמדו איכרים רבים, מהם רבים היו מוכרים לי ואף הם הכירוני, כי שנת קודם לכן, עבדתי אצלם כרועה פרות. רק בודדים מהם ידעו כי יהודי אני, עתה נתגלה הדבר לכולם.

סתוך הבונקר תיטר עשן כבד, הכל בער בפנים, לאחר שהגרמנים זרקו אל תוך הבונקר כמה רימונים, מסביב התגלגלו כמה סכלי הבישול שלנו. ראיתי את האיכרים מקיפים את שומר היערות שהיה מספר להם בין היתר, על אבא, כיצד נתפס ע"י הגרמנים, הוא סיפר שהגרמנים הביאו את אבא חזרה ליער בו נתפס, שבעיים קודם לכן, הכניסוהו אל בקת שומר היערות. עינהו וחריצו לו מכות רצח, וניסו להציל ספיו היכן יתר היהודים שהסתתרו ביער. כל זאת ראת השומר כמו עיניו, לאחר שהגרמנים לא הצליחו להציל ספיו דבר, נטלו סגיו וחטכו בחזוהו חתך עמוק, הם ביקשו מתשומר מלח, וזרו אותו אל תוך הפצע הפעור, גם לאחר מעשה זה, לא הוציא אבא הגה מפיו, ואז החליטו הגרמנים לקחת את אבא למקום בו נתפס, ופה נתגלו עקבותיו שהוליכו אל הבונקר עצמו, מכל המסופר, תבינותי שאבא נהרג רק באותו יום. תוך ככי התרחקתי מהאיכרים, ואז הבחנתי באחי הקטן, המוטל תרוג על השלג, לא הרחק מן הבונקר, הוא נראה כישן, הגרמנים הפשיטוהו זרק לאחר מכן ירו בו, במרחק מה, מצאתי את דודתי רחל, מוטלת הרוגה, בגדיה קרועים היו ומגואלים בדם, ראשה היה שסוע וסחוף ומסביב פזורים היו שברי עצמות ונתזי מוח. כנראה נאבקה עם הגרמנים ואף אותה הרגו בקת רובה, קשה היה לעמוד זמן רב במקום ולהסתכל במראה המזעזע.

רציתי לראות את אמי, את המקום ידעתי היטב, עד מהרה מצאתיה באותה צורה בה מצאתי את דודתי רחל, ישבתי לידה ובכיתי ככי גדול, ראיתי שכל שיניה נעקרו מפיה, והבינותי שהאיכרים עקרו את שיני הזהב, כנראה בעזרת מעדר או את. קמתי לחפש נחיות נוספות, שוב חזרתי אל הבונקר, לא מצאתי אף איכר ביער, פרט לאחד, שעמד ליד הבונקר, הבחנתי בו וחיכיתי עד שהסתלק, ניגשתי אל הבונקר, מסתבר, שהאיכרים פתחו את הבונקר, מראהו היה מזוה, הכל בפנים, שרוף היה, ערדני מתבונן, ראיתי שם גופה תרוכה ומרוסקת, זו הייתה גופתו של אבא, הוא נהרג בתוך הבונקר, לאחר שהגרמנים הכניסוהו פנימה והטילו אחריו כמה רימוני יד.

את דודתי השנייה, הצעירה, לא מצאתי בין ההרוגים, לא הסכתי יותר לחפש, כי תמו כוחותי הנפשיים והגופניים, רגלי כאבה מאוד ועייף הייתי.

השמש שקעה, האיכרים נסתלקו להם לבתיהם ותמיהם, הכפור הלך וגבר, ואני נותרתי לבדי, פצוע, רעב, מיוזם ומתהלך כצל בין ההרוגים, השמש שקעה זה מכבר והחושך ירד על היקום, רגלי הפצועה כאבה עד מאוד, החלטתי ללכת לכיוון העיירה מבלי לדעת לשם מה אני הולך לשם, בטוח הייתי שיחפסו אותי וימסורני לידי הגרמנים, הלכתי לאט עד שהגעתי לדרך העוברת בתוך היער, אותה דרך, בה פגשתי הבוקר את האיכר בעגלתו, השעה הייתה עדיין מוקדמת מאוד, כעבור זמן קצר, הגעתי אל הדרך הראשית, המובילה מן הכפר אל העיירה, הבחנתי באיכר אחד שעמד שעון על עץ שבצד הדרך, בו ברגע, הגיחה מגררת רתומה לשני סוסים, שנסעה לכיוון העיירה, מה טוב היה לו יכולתי לנסוע

שבועיים מתוך שבועות הרבה

במגררת העירה, הרהרתי בלבי, כשהתקרבותי, זיהיתי את האיכר ואף הוא זיהני, היה זה אותו איכר Kowalczyk, אשר לפני זמן לא רב, ראיתיו ליד הבונקר, ואשר שנה קודם לכן, רוצה הייתי את פרותיו.

למה הוא מחכה? שאלתי את עצמי.

הופעתו צוררה את חשדי. האין הוא אורב לי? רצו חלף בנופי. ידיו היו נהונים בכיסיו, ומשהו בלט מתוכם, כעין אקדח. כשהתחלתי לסגת, קרא בשמי הפולני והחל צועד לעומתי: (כרא הנה, סאבל!). Chodź tutaj, Paweł —

נבהלתי וחשתי צעדי, אך הוא התחיל ללכת אחרי בטענו שהוא רוצה לאמץ אותי, שהוא מרחם עלי וכו'. למרות שרגלי כאבה מאוד, התחלתי לרוץ בכל כוחי. Kowalczyk שהיה גבוה ושמן, החל גם הוא לרוץ ולדדוף אחרי. עתה ברור היה לי, שכל כוונתו היא להרגני. לא ידעתי מדוע הוא רוצה בזאת. ייתכן ששחד מסני הגרמנים, שמא יודע להם שהוא הגיש לי אי-פעם מזון, ועל כך יהרגו אותו ואת כל בני משפחתו, וישרפו את משקו. רצתי בין העצים לאורך הדרך. רצתי והוא אחרי, והמרחק בינינו גדל והלך. הפניתי את ראשי לאחור וראיתיו רץ, כשבידו אקדח שלוף. הגברתי מאמצי, וכשראה שסיכויי להשיגני קלושים, פתח ביריות. רצתי בעקלתון, על מנת לא להיפגע.

כשפסקו היריות, הצצתי אחורה וכבר לא ראיתיו יותר. משמע, ניצלתי מידיו, ושמא טעות בידו? מי יודע, אולי המוות אשר ימצאני היום או מחר, יהיה קשה יותר ואכזרי, מזה שצפוי היה לי לפני דקות מספר?

מי יודע מה עוד צפוי לי בחיים?...

חרמש הירח עלה ברקיע. הייתי עייף מאוד, ישבתי לנוח על השלג, עתה חשתי כאבים עזים ברגלי. קר היה לי (את מעילי זרקתי מעלי עוד בבוקר). קשה היה לקום ולהמשיך ללכת הלאה. בכל זאת קמתי והלכתי לאט כשאני צולע קשה על רגלי הימנית. התלכתי ללכת רק בתוך היער, נזהרתי לא לעלות שוב על הדרך הראשית. הלכתי לכיוון העזרה. פתע הבזיק בראשי רעיון: את דודתי הצעירה לא מצאתי בין חסותם. אולי חיה היא? אם היא חיה ודאי תחזור בלילה אל הבונקר, התלבטתי מה עלי לעשות. אם להמשיך וללכת העירה, או שמא אחזור אל הבונקר ושם, אולי אמצא את דודתי.

הבחנתי פתאום לאור הירח, בעקבות של נעליים קטנות. הם הוליכו מכיוון היער אל העיירה. לפי הרווחים שבין העקבות, אפשר היה להסיק שבעליהם מיהר במרצתו. המשיכתי דרכי לפי העקבות.

הלכתי זמן רב, אולי שעתיים או שלוש. כאבים חזקים תקפו את רגלי. מדי פעם ישבתי לנוח על השלג, הקור היה עז. הרעב והעיפות התישו שארית כוחותי. השעה היתה מאוחרת מאוד, עשר וחצי — אחת-עשרה בלילה. מרחוק ראיתי את אורות הבתים הראשונים של העיירה. לא עבר זמן רב, ורגלי עצמו ליד בית קטן ובודד, שעמד בקצה העיירה. הבית היה מוכר לי היטב, גר בו פולני אחד, שהיה אופת לחם ומחלקו ליתושים בלילות. העקבות הוליכו ממשי עד למפתח הבית, כשנעצרתי לפני הדלת, ראיתי את דודתי מזנקת מתוך הדלת הפתוחה. היא התנפלה עלי בחיבוקים ובנשיקות, ושנינו כנינו מרה.

סיפרתי לה כי פצוץ אני ברגלי, והראיתי לה את פצעי. היא חבשה את רגלי והאיכר הכנים אותנו אל אורוותו. אשתו הגישה לנו חלב חם ולחם. אכלנו ושתינו וקצת התחממנו. סיפרתי לדודתי את כל קורותי, ואת אשר התרחש בבונקר. לאחר שעה קלה הדיע לנו האיכר שעלינו להסתלק מכאן חיש, אולם לאן עלינו ללכת, לא ידענו.

שוב בבונקר

יצאנו מן האורחות. היה קר מאוד ושקט מסביב. נשמעה חריקת נעלינו בשלג. רגלי הפצועה הכבירה על תליכתי עד כדי כך, שבקושי רב יכולתי לזוז. כל פגיעה גרמה לי לכאבים עזים. דודתי ניסתה לשאת אותי על גבה. אולם לא עמד לה כוחה לכך. (היא היתה צעירה. קצת מעל 17). עד מהרה הורידה אותי מעל גבה ותחלה לנרוד אותי אחריה. כשאני נעזר ברגלי הבריאה. שוב החל שלג לרדת. השעה היתה שעת תצות. ואולי מאוחר יותר. הלכנו לאט. חשבנו להתגנב לתוך איוז אורחות או רפת. אך קשה היה לבצע זאת עם רגל כרגלי. לא נותרה לפנינו כל דרך, כי אם להמשיך ולהסתובב ברחוב. עד שימצאונו ריסגירנו בידי הגרמנים.

נכנסנו לסימטא צרה אשר בקצה העיר. מצד שמאל עמדו בקתות עלובות שגנותיהן עשויים קש ומימין שדות מכוסים שלג. הכלבים הרגישו בנו והחלו לנבוח. לא שמנו לבנו לנביחותיהם. ניסינו לפרוץ אל אחת הגרנות. אשר היתה סבודדת מתיחור. אך לא הצלחנו. מיואשים, חזרנו לסימטא. הכלבים נבחו וידענו שעוד מעט יגלו אותנו. פתאום הבחנו בצליל של אדם חוזר מהשדות ומתקרב לעברנו. נבהלנו. ניסינו להסתתר. חדמות הלכה וחתר קרבה. אחותי אמרה בלחש שדמות זו נראית לה כיהודי. כי מי עוד יתהלך בחצות לילה. אם לא יהודי מוכה רעב ואומלל. כשחלף על ידנו, קראה לו דודתי, הוא נרתע ונסוג. אך היא לחשה לו באידיש שהוא נרגע והתקרב.

מיד הכרנוהו. הית זה אהרונצ'יק, נער גבוה. בן גילי. שעוד לפני המלחמה למדנו יחד באותו בית-ספר. כשיפרנו לו את קורותינו, הפסיקנו באסרו שהוא שמע על כך מפרי האיכרים. שאלנוהו מאין הוא בא. ולאן פניו מועדות בשעה כה מאוחרת. הוא לא ענה. ותחת זאת, החל להתייפת מרה. כשנרגע מעט, סיפר בקצרה את קורותיו. הוא עבד אצל פולני אחד כמשרת ורועה-פרות. חיו קשים היו ומרים. הפולני היה חובט בו. לא נתן לו בגדים ולא האכילוהו. וישן היה באורחות. גם בקיץ וגם בחורף. זהו גם הסיבה שהוא מהלך כה מאוחר בלילה. כי בורח הוא מהאורחות כה הוא ישן. הוא בורח אל היהודים הנמצאים בבונקר אחד. באמצע השדה. לא הרחק מכאן. אהרונצ'יק סיפר לנו על הבונקר שחפרו שני אחים באמצע השדה. בודיעתו של אחד האיכרים, אשר לו שייכת חלקת השדה. זהו הבונקר היחידי בכל הסביבה.

שמחנו שישנו עוד בתקר עם יהודים. ביקשנו מאהרונצ'יק שיובילנו אליו. והוא נאות לנו. כעבור חצי שעה, כשהרונצ'יק סוחבני על גבו, הגענו. הבונקר היה פתוח לרווחה. במרחק מטר מהפתח, היה תקוע צינור עשוי פת. ועמוד עשן שחור מתמר ועולה מקרבו. היה זה סימן, שיש בבונקר כיריים. עצרנו ליד הפתח. קלטנו קולות רבים, שבקעו מתוכו. פתאום הציץ מהפתח, ראשו של בחור צעיר. ביקשנו לחיכנס פנימה. ברוגז ובצעקות אמר לנו שנסתלק משם. והוסיף:

— אצלי בבונקר אין יותר מקום. יש לי מספיק בפנים!

הוא צדק. כי בפנים ישבו אנשים רבים. שגם הם ברחו מפני הרוצחים הגרמנים. אולם לאן נלך אנו? דודתי התחילה לבכות ולהתחנן. היא ביקשה שיסכים להכניס לפתח אותי. היא עצמה. תלך ותתגנב לאיוז אורחות. היא הסבירה שאני פצוע ברגלי ושאיבדתי הרבה דם.

מן הפתח הציץ ראשו של האת השני:

— בגילכם נמות פה כולנו! הסתלק מפה מהר, ולא, נברך אנו מפה, ונשאיר לכם את הבונקר. בין כך ובין כך תמותו פה ברעב!...

מתוך הבונקר עלו קולות ויכוח. יהודי אחד יצא החוצה ועלה למעלה. מיד הכרנהו. היה זה ידידו של אבא.

הוא יצא ואמר:

— אני אצא מהבונקר, והכניסו במקומי את הילד הפצוע!

האחים נבוכו מאוד. הורידו אותי מיד פנימה. הצהנה והחום עלו באפי. כולם ישבו צפופים ורכנתים אחד על השני. גודל הבונקר היה כגודל מיטה אחת. ובמקום כה צר, ישבו למעלה מעשרה אנשים. בקצה הבונקר, ניצבו כיריים ובחורה בלתי ידועה לי היתה רכונה עליהם ובישלה משהו. לידה ישבו עוד שלושה אנשים, אשר חיטטו בבגדיהם ופלו כינים. בצד הכיריים, עמד דלי. בו היו האנשים עושים צרכיהם כיום, ומוציאים החוצה בלילה. רק כאשר היה יורד שלג ומטשטש את העקבות, בקצה השני של הבונקר, ישבו כפופים אנשים, כשהם מתגרדים ולועסים משהו.

דודתי נשארה למעלה ושוחחה עם ידידו של אבא. לאחר שנתנו לי פת לחם יבשה ובצל, העלו אותי שוב למעלה. היהודי, ידידו של אבא, ביקש להגיש לה את אקדחו. עוד בחור עלה מתוך הבונקר. דודתי ירדה אל תוך הבונקר, ואותי לקחו על גבם, וחלכו לכיוון העיירה.

לא ידעתי לאן מובילים אותי. בדרך גילו לי שמוכילים אותי לרופא. הלכנו כמחצית השעה. השלג ירד ללא הפסק. רעד מהרה, הגענו לביתו של הרופא, אשר עמד בקצה העיירה. חצינו את הכביש וליד הבית, הורידו אותי אל השלג. היהודים ניגשו אל תלון הבית, אחד מהם, בעל האקדח, שבר באקדחו את שמסת תלון והכניס את קנה אקדחו פנימה. הרופא ובני משפחתו התעוררו בבהלה. הרופא ניגש אל התלון ורמז, שאפשר להיכנס אליו מבעד לדלת האחורית. שוב הרימוני ונשאוני אל תוך הבית. הרופא חסר מעלי את בגדי, שטף את הפצעים ואמר שהיה לי מזל, ושהכדור לא חדר לעצם. הוא חבש את רגלי בתחבושת גדולה, ובנות נסתיים טיפלו.

טרם יצאנו את ביתו, אמר, כי יתכן ואצלע בעתיד, היות ונפגע אצלי חלק מהברך. הוא יצף להשיב אותי במיטה נוחה, לשבת על רגלי הפצועה, ועלידי כך לנסות לישר לי את הרגל.

יצאנו כשפנינו אל הבונקר. במזרח החל להפציע השחר. שוב נשאוני על הגב, והובילוני חזרה לבונקר. בפנים, השכיבו אותי על ברכי האנשים ובחור גברתן אחר, התיישב על ברכי, על מנת ליישר את רגלי. כך עשו לי יום יום. הדבר הכאיב מאוד אך אסור היה לי לצעוק.

בבונקר הזה שכבתי מבלי לצאת לרגע, עד לאחד במאי, אף פעם לא החליפו את התחבושת שלי. הקור הרעב והפחד היו מנת חלקנו. על אף כל זאת, הגלידו הפצעים בצורה יפה מאוד. כשהסירו את התחבושות, המוחסות, אותן חבש הרופא לפני חודשים מספר, לא ניתן היה להכיר כי רגל זו היתה פצועה איר פעם.

באותו ליל ראשון במאי, יצאתי לראשונה. לאחר חודשים רבים, אל אור העולם. השלג החל להפסיר עלי פני חסדות. לתמהוני הרב, לא יכולתי לזוז אף צעד אחד. פשוט שכחתי ללכת, כאילו זה עתה נולדתי...

SUMMARY

Twice in Auschwitz, by Betsalel Mordowicz.

The author of these memoirs is Betsalel Mordowicz, a man who was twice taken into the Auschwitz Concentration Camp, and succeeded in surviving.

In Slovakia, Mordowicz remained for a short time in the underground, among a group of five Jews, all concentration camp escapes. There, they met the Papal Legate, told him the true story about Auschwitz and demanded action by the Free World.

By chance, Mordowicz was arrested again, and handed over to the Gestapo by the Slovakian Police. As a Jew, he was sent to Auschwitz, and so, for the second time, he came to the same death camp.

Thanks to the solidarity and help of other veteran prisoners who knew him, Mordowicz succeeded in hiding his identity. He remained in a small camp near Auschwitz until the end of the war.

Two Hard Weeks, by Pinhas Zajonc.

Pinhas Zajonc tells of his life in hiding in a forest, in a short, autobiographical chapter. Zajonc was a young child in Eastern Poland, when his family decided to keep away from gentiles during the war. But, in the forest, too, there were enemies, and the German soldiers found their hiding place in a cave.

Zajonc saw his family killed, and only he and one of his relatives survived.

Three essays are dedicated to the 25-th anniversary of the Bialistok Ghetto Uprising

1. In a summary, Halka Grosman, one of the leaders of the Bialistok underground, relates the development of Jewish fighting organizations in Bialistok. She tells about the difficulties and obstacles in the way of establishing connections with the partisans in the forest.

She also describes the relations between the Jewish fighters and the Polish underground in Bialistok.

2. Dr. Shimon Datner, a historian and former partisan, describes the flight of the first group of Jewish fighters from the Bialistok Ghetto into the forest. Dr. Datner himself was the leader of the group and active in the Bialistok communist underground. Their escape from the Ghetto was accompanied by many troubles and dangerous adventures. The author tells the whole story with talent and detachment.

These memoirs of Dr. Datner were presented to the Moreshet Archives several years ago, and we publish them in our issue for the first time.